

TÜRK DİLİNDE VE ATASÖZLERİNDE GÜZELLİK ALGILANIŞI

Yrd. Doç. Dr. Kamila Barbara STANEK

Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi

Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü, kamila.stanek@op.pl

ÖZET

Her dilde belli bir kelime dağarcığı vardır. Her dilde belli kelimelerin ve kavramların rolü, diğerlerinden daha farklıdır. İnsan sadece yaşadığı kültür bakış açısından dildışı olanlara isimleri koyar. Bir olgu, ya da tavır diğerlerinden daha büyük önem taşırsa daha ayrıntılı bir şekilde adlandırılır. Bu şekilde yakın anlamlı, en küçük ayrıntıyı vurgulayan, farklılıkları işaretleyen kelimeler ortaya çıkar. Bu kelimelerin ise hem günlük konuşmalarda hem edebiyatta kullanılışı, getirilen çağrışımları bir kültürde büyük önem taşımaktadır. Ancak bazı kavramlar sadece bir topluluğa bir kültüre ait değil, onlar dünya çapında bütün insanlara aittir. Yine de evrensel olsa da her kavramın farklı dilde farklı algılanışı olabilir.

Bu çalışmada Türk dilinde ve atasözlerinde güzellik kavramının algılanışını nasıl olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Her kişi için güzellik farklı olabilir. İlk olarak fizikî ve manevi güzellikten bahsedilebilir. İkincisi, her dönemin farklı zevkleri vardır. Bu çalışmada moda ve geçici, zamanla değişen güzellik incelenmez. (Bu farklı dönemde yazılmış edebiyat eserlerini araştırırken gösterilebilir.) Bu çalışmada güzel kelimesinin sözlük tanımından hareketle, hangi birleşik kelimelerde yer aldığını, hangi kalıplaşmış ifadelerin bir parçası olduğu, sosyo-kültürel bakış açısından nasıl yorumlandığına bakılacaktır. Bir dilde ve kültürde en eski edebî ürün olan, bir dilde konuşulan, toplumun değer sistemini gösteren dünya görüşlerini kapsayan atasözlerinin anlamını incelenirken Türk dilinde ve kültüründe güzelliğin algılanışını ortaya koyacaktır. Ayrıca bir kültürde güzelliğin belli bir işareti ve tipi vardır. Güzel olanlar ile de belli inanışlar ve yorumlar vardır.

Türkçe sözlüklerinde güzel kelimesinin birkaç anlamı vardır. Aynı zamanda güzel kelimesi birkaç deyim ve atasözü oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı bu kelimenin kullanıldığı bağlamından güzel ve güzellik kavramının algılanışlarını orataya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Türk Dili, Türk Atasözleri, Güzellik Algılanışı

THE PERCEPTION OF BEAUTY IN TURKISH LANGUAGE AND PROVERBS

ABSTRACT

Each language has its own vocabulary. Each word and concept has a meaning differs from other ones, meaning. People give names only to these phenomena which they found important from the point of view of their culture.

If a fact or behavior with regard to an action or event in the world is more important than others, it is given a more specific name. In this way, words of close meaning occur, so called near-synonyms which highlight the smallest details and emphasize the differences. These words are used both in daily conversation and in literature. The connotations they bring are of great importance in a given culture.

However some concepts do not belong to one single culture or community, they belong to all the people around the world. Although they are universal, they may be perceived differently in different languages. Consequently, various perceptions of very similar phenomena can be found in different languages and cultures.

In this study, the perception of the concept of 'beauty' in the Turkish language will be presented. This analysis is based on Turkish vocabulary (single words as well as collocations and phraseological expressions which include them) and proverbs (representing the cultural essence of the community using this language) which refer to 'beauty'.

Beauty can be perceived in many different ways, because every person has their own taste. Firstly, we should mention physical or spiritual beauty. Secondly, each period, each era has different tastes. This study will not examine fashion and temporal, time-varying beauty. (It can be done by researching literary works written in different periods.) In this paper the word 'beauty' will be examined in detail from the point of view of its dictionary definition, through compound words, phraseological expressions, and the manner in which it is interpreted from the socio-cultural viewpoint. The perception of 'beauty' in the Turkish language and culture will be revealed by examining proverbs as one of the oldest literary products of language and culture. Proverbs express the views of the world show the value system of the community which speaks the language. Furthermore, various types of beauty are specific to given cultures. Moreover, some beliefs are connected with those beauty types.

In Turkish language dictionaries there are 12 meanings of the word 'beauty'. Moreover, this word constitutes a few idioms and is part of some proverbs. The purpose of this study is to show the perception of the concept of beauty according to the context in which it is used.

Keywords: Turkish Language, Turkish Proverbs, Perception of Beauty

Her dilde kelimeler, bir kavramı söze getirmek için kullanılır. Her dilin sözlük kapsamı bu dilde konuşan insanlara göre oluşur. İnsan önem verdiği kavramlara isim verirken, yaşam tarzına göre yorum yapar, sonra ise kullana kullana belli söyleyişler alışıla alışıla belli olaylar olunca bu eskiden kalan ifadeleri kullanır. Bir topluluğun kültürü dilde yaşar ve dil yoluyla sonraki nesile ulaşır. Eğer belli bir kelime, ifade ya da atasözü hala kullanılmaktaysa bu kültür hala sürdürmektedir. Dil insanın dünyaya bakış açısını gösterirken, bütün bilgi, inanışları, görüşleri yok olmaktan kurtarır.

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli araç olarak tanımlanabilir. M. Hengirmen'e göre: "İnsanlar duygu ve düşüncelerini dil adını verdiğimiz işaretler sistemiyle anlatırlar. Bu nedenle dil düşünceyi taşıyan araçtır. (...) İnsan kendini, çevresini ve yaşadığı evreni düşünerek kavrar" (Hengirmen, 1998: 389). Her toplum dil sayesinde dünyayı hem algılayabilir hem de değerlendirebilir.

Bu çalışmada evrensel kavram üzerinde durulacaktır, yani güzel ve güzellik kavramlarının Türk dilinde ve kültüründe nasıl algılandığı gösterilecektir. Bugünkü sözlük tanımına göre güzel kelimesinin birkaç anlamı var, aynı zamanda kalıplaşmış ifadelerin, özel isimlerin ve atasözlerinin bir parçasıdır. Güzel kelimesinin sözlük tanımı sunulduktan sonra, güzel kelimesini kapsayan birleşik kelimeler ve atasözleri incelenecektir. Güzel kelimesini içeren Türk deyimler ve özel isimler de vardır. Ayrıca bitki ya da hayvan türlerinin adlarında da yer almaktadır. Hepsi göz önüne alınacaktır. Araştırılan atasözleri için kaynak olarak TDK web sayfasından, İ. Parlatır, Ö.A. Aksoy, M.Yurtbaşı tarafından yazılan Türk atasözleri sözlüklerinden faydalanılmıştır.

Güzel kavramının Türk dilinde tanımı şöyledir (<http://www.tdk.gov.tr/index>):

"1. *sıfat* Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; "*Güzel kız. Güzel çiçek.*"; "*Yalının en güzel odası bizimdi.*"

2. İyi, hoş; "*Güzel şey canım, milletvekili olmak!*" – Ç. Altan

3. Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran; "*Güzel bir fırsat.*"

4. Soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran; "*Güzel duygular. Güzel hareketler.*"

5. Görgü kurallarına uygun olan.

6. Sakin, hoş (hava); "*Güzel bir gece.*"

7. Okşayıcı, aldatıcı, kandırıcı; "*Güzel vaatler.*"

8. Pek iyi, doğru; "*Güzel güzel amma!*"

9. *isim* Güzel kız veya kadın; "*Güzeller deniz kenarına geldikleri zaman âşıklar da kale burçlarına ve bedenlerine dolarlar.*" – A. H. Çelebi

10. *isim* Güzellik kraliçesi.

11. *zarf* Hoşa giden, beğenilen, iyi, doğru bir biçimde; "*Arabayı koştururken boyunlarındaki ziller güzel şingirdiyordu atların.*" – R. Enis

12. *zarf* Adamakıllı, şiddetli; "*Karıkoca bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler.*" – Ö. Şeyfettin

Güzellik ise şu şekilde tanımlanır: 1. *isim* Estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsn; "*Bizim balıkçı Süleyman doyamamış bu güzelliği seyretmeye.*" – E. Şafak; 2. Okşayıcı söz veya davranış, iyilik, yumuşaklık; "*Onu sertlik değil güzellik yola getirir.*"; 3. Ahlak ve fikrî nitelikleriyle hayranlık uyandıran şey; 4. Güzel olan bir kimsenin niteliği; "*Güzelliğin on para etmez / Bu bendeki aşk olmasa*" – Âşık Veysel

Bu iki kelimeyi kapsayan birleşik kelimeler dilbilgisine göre ya sıfat ya zarf ya da isimlerdir. Sıfat ve zarf olarak kullanılan kelimeler daha az olduğu için araştırmaya onlarla başlanabilir. Sıfatlardan ve zarflardan aşağıdaki örnekler sıralanabilir:

güzel güzel – *zarf* Olağan bir durumda, herhangi bir sıkıntıya uğramadan; "*İki kardeş güzel güzel oynarken ne oldu ise birdenbire bir ağlama, bir çığlık başladı.*" – M. Ş. Esendal

bir güzel – *zarf* – Adamakıllı; "*En yakınındaki insanları bile tanımayan ön yargılı bir adam olduğumu bir güzel göstermişti bana.*" – A. Ümit

gelişigüzel – *sıfat (gelişi'güzel)* – 1. *sıfat* Herhangi bir, baştan savma, rastgele, lalettayın; *Anayasayı rafa kaldırarak keyfi, gelişigüzel sınırlar çizmeye kalkışmak, bu yaygaraları koparanların başlıca özelliğidir.*" – N. Cumalı; 2. *zarf* Üstünkörü; "*Eski dansları mektepte, yenilerini de bir iki arkadaşının evinde gelişigüzel öğrendiğini anlattı.*" – P. Safa

dünya güzeli – *sıfat mecaz* – Çok güzel (kimse)

Yukarıda görüldüğü gibi güzel kelimesinin anlamı iyi, uygun, hoş, olması gerektiği gibi, istenilen şekilde anlamlandırılmaktadır. Sadece son örnekte güzel kelimesi gelişigüzel kelimesiyle birlikte olumsuzluğu işaretler ve tam ters bir anlamında kullanılmaktadır. İyi kavramının anlamından uzak çaba ve özen göstermeden, şöyle böyle bir şeyin yapılmasını anlatan bir kelimedir.

İsimlerin listesi ikiye bölünebilir. Birincisi farklı bilim dalları ile ilgilidir, ikincisi ise bitki ve hayvan türleri ile alakalıdır. Güzellik kelimesini kapsayan isimler ise sadece bir konuyu işler, onlar da üçüncü listeyi oluşturur.

Liste 1.

güzel duyu – *isim, felsefe* – Estetik

güzel sanatlar *isim* – Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro vb. insanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlar

güzel yazı sanatı – *isim* – Harflere güzel biçimler vererek yazma sanatı, hüsnühat, kaligrafi

İnsana zevk veren insan gücüyle yapılan onun becerikliğinden ve marifetinden ortaya çıkabilen sanat eserleri, hatta yine de sadece insana ait felsefî düşüncelerden biri estetik duygusu anlamına gelen güzel duyu ismi, Türkçede güzel kelimesini kapsar. Diğer tarafta insan tarafından bütün yapılanlar böyle bir adı hak etmez, mesela el işi, mutfak işi ne kadar hoşsa da güzel sanat olarak adlandırılmaz. Bu noktada kastedilen güzelliğin insana aşırı bir zevk vermesi gerekir; insan ise bu tür çalışma ve eserler ile ilgilenirse ya da şahsen yaparsa doğalüstü bir beğeni, hayranlık ve haz hissetmelidir.

Liste 2.

camgüzeli – *isim, bitki bilimi (ca'mgüzeli)* – *isim, bitki bilimi* Evlerde süs olarak yetiştirilen, pembe, kırmızı çiçekler açan bir tür kına çiçeği (*Impatiens sultanı*)

çayırüzeli – *isim, bitki bilimi (çayı'rgüzeli)* – *isim, bitki bilimi* Buğdaygillerden bir bitki (*Erorostis major*)

saksıüzeli – *isim, bitki bilimi (saksı'güzeli)* – *isim, bitki bilimi* Dam koruğugillerden, yaprakları etli, çiçekleri başak biçiminde bir süs bitkisi (*Cotyledon umbilic us*)

güzelavrat otu – *isim, bitki bilimi* Patlıcangillerden, atropin denilen zehirli ilacın çıkarıldığı pis kokulu, çok yıllık ve otsu bir bitki, belladonna (*Atropa belladonna*)

güzelhatun çiçeği – *isim, bitki bilimi* – Nergis zambağı

denizgüzeli – *isim*, hayvan bilimi (*deni'zgüzeli*) – Sariağz

Farklı bitki yetiştiği (çayır)/ yetiştirdiği (cam, saksı) yerden ve insana verilen hoş görüntülerinden güzel kelimesi ile adlandırılmaktadır. İki isim ise kadının güzelliği çağrışımını da kapsar: güzelavrat otu, güzelhatun çiçeği. Aslında son çiçeğin adı farklı olabilir. “Nergis zambağı; Amarillis (amaryllis), çoban çiçeği, süvari yıldızı, şövalye yıldızı, güzel hatun çiçeği gibi adlarla da bilinmektedir¹.” “Nergis zambağı, güzel hatun çiçeği, çoban çiçeği, çoban kızı gibi değişik isimlerle yöre yöre değişir.²” Güzelavrat otu adı taşıyan bitki, tıpta çok kullanılmakta. Zehirli olabilen bir bitkiye böyle bir adı koymanın sebebi neler olabilir? Belki bitkinin ağrı kesici özellikleri veya halüsinojenik niteliklerine ait olmasıdır. Belki de onu yedikten sonra bütün kadınlar güzel görünüyormuş. Belki de onu güzel şekilde adlandırıp insanlara hoş göstermektir.

Denizgüzeli hayvanın, insana göre, en büyük güzelliklerinden biri onun tatlı etinin olabilmesidir. Çünkü bu hayvan insanın açgözlülüğü nedeniyle şu an koruma altındadır.

Güzel kelimesini kullanarak doğanın güzelliğini açıklamak mümkün değildir. Doğa tarafından yaratılanların sözlerle açıklanamaz sırrı, çekiçliği ve zarafeti vardır. Hareketsiz, renksiz resimler de bu güzelliği veremez, maalesef.

Liste 3.

güzellik enstitüsü – *isim* Kadınların yüz ve vücut bakımlarının yapıldığı yer.

güzellik kraliçesi – *isim* Vücut ölçülerine, yüz güzelliğine ve gelen kültür düzeyine göre yapılan yarışmalarda birinciliği kazanan kız.

güzellik malzemesi – *isim* Makyaj malzemesi.

güzellik müstahzarları – *isim* Makyaj malzemelerinin genel adı.

güzellik salonu – *isim* Kuaför.

güzellik yarışması- *isim* Yalnız yüz ve vücut güzelliğinin ölçü olarak kabul edildiği yarışma.

Bu listede bulunan kelimeler kadınlar ile ilgilidir. Çünkü makyaj ve ona gereken malzemeleri, vücut bakımı ve güzellik yarışması kadınlarla ilişkilendirilir.

Güzel kelimesinin sıfatlar, adlar ve zarflardan başka diğer kullanımları da vardır, o da ünlemlerdir. Güzelim ünleminin anlamı şöyledir: 1. çok sevilen kimseye sevecenlikle yaklaşıldığında kullanılan bir söz; 2. değer verilen, sevilen; "Son yıllarda rant uğruna kurban edilen güzelim yerler arasında hem o çarşı hem balıkhane girdi." – A. Kutlu. İkinci ünlem güzellik kelimesini içerir: iyilik güzellik – İyilik sağlık anlamında kullanılmaktadır. Bu iki söyleyişte güzel kelimesinin anlamı iyi/ iyilik kavramından kaynaklanmaktadır. Birincisinde öne çıkan mana birine karşı olan duygulardan oluşur, yani biri başka birinin gözünde hoş ve iyi ise, ayrıca sevgi ve saygı duygusu uyandıran özelliklere sahip ise güzelim hitabı ile seslenilebilir.

¹<http://kadirbekci53.blogspot.com/2015/02/nergis-zambagi-amarillis.html> [15.02.2015].“Türk Dil Kurumu ‘nergis zambağı’ diyor bu çiçeğe.Halk arasında ise ‘güzelhatun çiçeği’ olarak biliniyor. E, bu isim boş yere değil tabii ki... Bizce güzelhatun çiçeği daha doğru bir ifade Amaryllis için.” <https://blog.ciçeksepeti.com/amaryllisdiger-adiyla-guzelhatun-ciçegi/> [15.02.2017].

² <http://www.bitkilerindunyasi.com/amaryllis-coban-ciçegi.html> [15.02.2017].

Atasözlerini araştırmadan önce, güzel kelimesinin kullanıldığı özel isimlerden de söz etmek lazım. Çünkü güzel kelimesi insanın özel isimlerinde de yer almaktadır. Sadece bir tanesi hem kadına hem erkeğe konulmakta, öbürleri sadece kadınlara kanulmaktadır. Anlamları her zaman hoş ve iyi kavramlardan kaynaklanır, hem de dilek içeren adlar olarak algılanabilir: Adıgüzel k/e, Aygüzel – Ay gibi güzel olan; Gülgüzel – Gül gibi güzel; Güzel – Hoşa giden, hayranlık uyandıran, beğenilen; Güzelay – Güzel kimse; Güzelcan – Güzel kimse; Güzelce – 1. Güzele yakın, güzel gibi. 2. İyice, adamakıllı; Hüsnügüzel (Hüsnüyusuf çiçeği) – Camedânlarda yetiştirilen, sarı çiçekli, güzel yapraklı bir süs bitkisi; Sarıgüzel – Sarışın güzel. Güzel kelimesi de özel ad olarak kullanılıyor. Hatta Gözel şekliyle telaffuz ediliyor.

Güzel kavramını algılanışı en iyi şekilde atasözlerinde ortaya çıkar. Türk sözlüklerinde 40'tan fazla güzel kavramı ile ilgili atasözü seçildi. Ama onların arasında bazıları güzel kelimesini içerse de güzelliklerden bahsetmez. Diğer insanlar için önemli hususlara dokunulmakta. Atasözleri incelendikten sonra toplanan malzemenin 7 farklı konuyu işlediği tespit edildi: 1. Güzel ile çirkinin karşılaştırılması, 2. Güzelin özellikleri, 3. Güzel olmanın kötü tarafları, 4. Güzelliğin uyandırdığı duygular ve davranışlar (kıskançlık, kavaga, sevgi), 5. Görünen ve hissedilen güzellik, 6. Gerçek güzellik – sevgi ve birlik, 7. Güzellik ile ilgili inanışlar ve nasihatler. Bu yüzden güzellik kavramının algılanışına da farklı yönden bakılacak. Bilindiği gibi atasözlerinde kültürün en önemli unsurları bulunur.

Ömer Aksoy'a göre atasözleri "*Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıç ıdır.*"³ Araştırmanın sonucunda aşağıdaki gruplar sıralanabilir:

I. Güzel ile çirkinin karşılaştırılması

1. Güzel bürünür, çirkin görünür.
2. Güzel acınır, çirkin kaçınır. – güzeller nazlı olur, çirkinler ise kendilerini beğendirmeye çalışırlar.
3. Çirkin karı evin toplar, güzel karı düğün gezer. – Çirkin kadının evden çıkacak yüzü yoktur. O daima evde kalıp ev işleriyle uğraşmayı yeğler. Güzel kadın ise güzellğine güvenerek her yerde gezip tozmayı sever.
4. Güzelden yâr eksik değil, çirkinden çor. – Her güzeli seven, her çirkin hor gören bulunur.
5. Güzele güzel için, çirkinine Allah için.
6. Güzeli güzel için sevmeli, çirkinini Allah için sevmeli. – Güzel güzel için düşünülür, çirkin ise Allah'a havale edilir⁴.

³ Aksoy, Ömer, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 15

⁴Beşinci ve altıncı atasözü Parlatır'ın sözlüğünden alınmış. Ama ikisinde hemgüzeli heme çirkinisevmeli, Allah'ın yarattığı için, Yunus Emre dediği gibi "Yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü." Akbaş, Ömer, *Yunus Emre'nin Hoşgörüsü*. Erişim: 23.02.2017

<http://img.eba.gov.tr/706/258/b3d/01c/481/684/bd0/909/b1d/b5d/0bc/91e/bf2/910/007/706258b3d01c481684bd0909b1db5d0bc91ebf2910007.pdf?name=Yunus%20Emre'nin%20HO%C5%9EG%C3%96R%C3%9CS%C3%9C.pdf>

7. Güzele uykudan kalkınca, çirkine hamamdan gelince bakmalı. – Güzel doğal haliyle beğenilir ve sevilir; çirkine ise ancak temizlendikten sonra ve süslenildikten sonra tahammül edilebilir.

Güzel kavramını çirkin karşıtı olarak açıklayan atasözleri, güzel insanlardan söz eder. Güzel kelimesi genelde çocuklara, kızlara ve kadınlara iltifat olarak kullanıldığı için yukarıdaki atasözlerinde güzel kadından bahsedildiği ortaya çıkar. Kadınların tavrı ve davranışı ilk iki ifadede güzel olduğundan kaynaklanır. Güzel olanlar çekiciliğini dışarıda göstermeye çalışır, çirkinler ise kimsenin gözüne girmemeye, ama kendi görevini yapıp diğerlerinin takdirini kazanmaya çalışır.

İnsan güzel eşyalara, güzel kadınlara hayran olabildiği için güzel olmayı küçümser, değerini sadece güzellik ölçüsüyle değerlendirir. Ama sonraki atasözlerine göre çirkinler tek başına değiller, onları Yaradan'a teslim eder. (Diğer güzel kelimesini kapsamayan atasözü diyor ki "*Talihsiz kuşun yuvasını Allah yapar.*") Güzellik sadece insanın gözünde önem taşımaktadır. Tanrı için herkes aynı değerdedir. İnsanı insan yapan dış görünüşü değil, onun diğer özellikleri, tavrı ve manevî nitelikleridir.

Son atasözünde ise, hiç bir çirkinin bakılmayacak kadar çirkin olmadığı iddiasını öne sürer. Doğuştan beri güzel olanların özel bakıma ihtiyacı yokken, güzellikten mahrum olanlar süs, giyim kuşam ile bu eksikliği kapatabilir. Daha ayrıntılı şekilde sonraki grupta toplanan atasözleri bu durumu anlatmaktadır.

II. Güzelin özellikleri

1. Güzele ne yakışmaz (yaraşmaz).
2. Güzele göz ağrısı da yakışır.
3. Güzele köken yakışır, çirkine allar neylesin.
4. Güzele kepenek yaraşır, çirkin neylesin velâyi/ al urbayı . – Güzel ne giyse yakışır.
5. Güzellik ondur, dokuzu dondur. – Güzelliğin büyük bir kısmı giyimle sağlanır.
6. Her güzelin bir kusuru vardır. – Her iyi şeyin hoş gitmeyen bir yönü, her güzelin kusurlu bir tarafı vardır.
7. Kusursuz güzel olmaz. – Her iyi şeyin hoş gitmeyen bir yönü, her güzelin kusurlu bir tarafı vardır.
8. Güzel ayıpsız olmaz. – Her güzelin bir kusuru vardır. Hoş görmek gerekir.

Güzel olanların doğal hali herkesçe beğenilmesine yeterlidir. Giyimine önem vermezse bile güzellikleriyle ilgi çeker, çirkin olanlar kendini daha özenle süslese güzelin yerini tutmaz. Çünkü en pahalı süslü püslü ve şık elbise bile güzelliğinin yokluğunu saklayamaz. Ama bu anlamı taşıyan atasözleri mevcutken, sonrakinin anlamı ters bir bakış açısını kapsar. "*Güzellik ondur, dokuzu dondur.*"Güzellik kıyafetle olur. Yani insanı kılık kıyafeti onu güzel yapar. Dış görünüşü insan için o kadar önemli ki süslü pahalı kıyafet, doğal güzelliklerinin üstünde tutmaktadır.

İnsan çok güzel olsa da mükemmel olamaz. Üç atasözü farklı şekilde güzel olanın kusurlu olduğunu vurgular.

III. Güzel olmanın kötü tarafları

1. Güzellerin talihi çirkin olur. – Güzeller kendilerine yaraşan bir yaşayışı her zaman bulamadıkları için mutsuz olurlar.

2. Güzelin başından çile eksik olmaz. – Her güzel dikkat çekicidir; onu sevenler ve beğenenler olduğu kadar, kıskananlar da bulunabilir. Onun için onların başlarından acı ve sızı eksik olmaz.
3. Güzelin kadrini ne bilir ahmak, mürüvvet değil mi yüzüne bakmak. – Güzelin hakkını teslim etmek gerekir; bu, erdemli kişiye özgü bir durumdur ve gerçektir.
4. Güzele gölgesi bile düşmandır.
5. Güzel olana gölgesi bile düşmandır. – Bütün gözler güzellere üzerindedir. Bundan dolayı güzel sürekli huzursuzluk içindedir.
6. Güzelden göz, çirkinden dert eksik olmaz. – Güzel nazara gelebildiği gibi çirkin de hep aşağılanır.

Yukarıdaki atasözlerine göre güzelin hayatı maalesef güzel değildir. Çekiciliği onlara zarar vermekle beraber, istediği gibi yaşam sürmeyi engeller. Her zaman gözlendiğinden, hata yapmamak konusunda daha dikkatli olmalı. Öbürlerinin gözlerinden hiç bir şey saklanmadığı için rahat ve sakin hayatı yaşayamazlar. Bu yüzden onları koruyacak birine ihtiyacı vardır. Uyandırdığı merak, ilgi ve farklı duyguların dördüncü grupta toplandığı atasözleri güzelliğin pek iyi olmadığını gösterir.

IV. Güzelliğin uyandırdığı duygular ve davranışlar (kıskançlık, kavga, sevgi)

1. Ağaç ucuna yel değer, güzel kişiye söz değer. – Güzel insanlar her yerde ilgi çekerler, her zaman onların sözü kabul edilir.
2. Güzel kuş elde, güzel hanım dilde gezer. – Güzellere ve güzellere toplumda her zaman ilgi ve itibar vardır. Onlar dilden dile ve elden ele dolaşarak topluma mal olur.
3. Güzel kanda kavga anda. – Güzel şeyi herkes ele geçirmek istediğinden aralarında “Ben alacağım. – Yok, ben alacağım” diye kavga çıkar.
4. Güzeli herkes sever. – Bütün insanlar güzellere ve güzel olan şeylere karşı sevgi beslerler.
5. Güzel söz demir kapıyı açar. – Tatlı dil ve güler yüz, her insanı ve çevreyi mutlu eder.

Üç atasözünde güzel olma durumu kıskançlık duygusu uyandırdığı düşüncesi vardır. Herkesin gözünde olan güzel, sadece günlük konuşmanın konusu değil, çoğu zaman dedikodunun sebebi de olur. Dedikodu ise herkese yalnız huzursuzluk getirmekle, hiç kimseye fayda vermeyen iftira olarak görünebilir. Çünkü sık sık tekrarlanan sözler er geç onlara inananları bulur. Söz konusu güzel ise, ne kadar masum olursa olsun rahat olamaz. Bazen güzelin tek hatası güzel olmasıdır. Çünkü öyle insanlar vardır ki kimsenin kendisinden daha üstün ve iyi olduğunu haksızlık olarak görüp, güzeli yok etmeye çalışır. Burada kastedilen güzellik hem dış hem iç görünüşü ile ilgili olabilir. İnsan, boş zamanında, tabii ki ilgi ve dikkat çeken hakkında konuşacaktır. Ama unutmamalı ki sözlerin büyük gücü vardır. Söz ise kılıçtan daha keskin olabilir. Kıskançlık öyle kötü bir duygu ki her değerli, güzel, nadiren bulunan özelliklerine sahip olana düşmanca davranışa yol açar. “*Al elmaya taş atan çok olur.*” atasözüne göre, biri kıskançsa, diğerlerinin daha zeki, güzel ya da becerikli olması dayanılmaz olur. Herkes aynı olsun kendisinden daha iyi olmasın diye elinden geleni yapar.

Güzellik sadece kıskançlık duygusunun değil, aynı zamanda kavganın nedeni de olabilir. Kıskançlık daha çok, güzelliğe sahip olana hissedilen bir duygudur. Kavga ise güzel eşya üzerine çıkabilir. Herkesçe istenilen şey (kız da olabilir) tartışmanın, anlaşmazlığın ve kavganın sebebidir.

Ama güzellik sırf olumsuzluğun işareti değildir. İnsan içinde iyi duyguları da uyandırır. Birincisi sevgidir. Ama bir şeyi ya da kişiyi herkes severse ve isterse tabii ki onların arasında onu elde etmek için kavga çıkarabilir. Sevgi duygusu bile güzele karşıymış. Sevgi ve beğeni bile kötülüğe dönüşebilir.

Beşinci ve altıncı atasözü, güzellikten bahsederken hem görünebilen bir güzelliği, hem de görünmeyen bir güzelliği kasteder. Söz konusu olan güzellik iyi söz ve hoş uyumlu davranış da olur. Bir tarafta sempati uyandırabilir, öbür tarafta hayatı kolaylaştırabilir. Çünkü tatlı dil, iyimserlik, insanları hoşgörme tavrı, en zor durumda bile yardım eder ve zorlukları yenmeyi sağlar.

V. Görünen ve hissedilen güzellik

1. Güzeli gösteren kaşla gözdür. – Güzel önce dış görünüşü ile beğenir.
2. Erkeğin güzeli tıraşından, kadının güzeli yürüyüşünden bellidir. – Erkek de kadın da çevrede giyim kuşamı ve davranışlarıyla saygınlık kazanır. Buna dikkat eden erkek olsun, kadın olsun hemen fark edilir.
3. Erkeğin sermayesi kesesi, kadının sermayesi güzelliği. – Erkek maddi gücü ile, parasal varlığı ile işini kolay yürütür; kadın da güzelliği ile çevresinde beğeni toplar.
4. Güzel, göz için; akıllı, gönül için. – Güzel göze hitap eder, akıllı da gönülleri kazanır.
5. Güzele kırk günde doyulur, iyi huyluya kırk yılda doyulmaz.
6. Güzel yüzden kırk günde usanılır, güzel huydan kırk yılda usanılmaz. – Değerli olan yüz güzelliği değil huy güzelliğidir.
7. Anan güzel idi hani yeri, baban güzel idi hani evi. – Hiçbir duruma güvenilmez, bizim olan şeyler elimizde sürekli olarak kalmazlar.

Güzellik sadece dış görünüşle ortaya çıkmaz. Yukarıdaki tatlı dil görünmeyen güzelliğin örneğidir. Yine de insan bir şeyi ilk önce görüntüsünden algılar ve değerlendirir. Bir şey güzel görünürse birinin hoşuna gider. Her şeyin de kendine göre güzelliğin özellikleri vardır. Birine uygun olan, ona yakışan nitelik, diğerlerine, objektif olarak iyi ise bile, hiç uymaz ve yakışmaz. Kadının güzelliğinden bahseden atasözleri kadının yüzünü (özellikle gözü ve kaşları), ayrıca yürüyüşünü vurgular. Erkek ise kendine ilgi çekmek için yeter ki bakımlı ve zengin olsun. “*Erkeğin sermayesi kesesi, kadının sermayesi güzelliği.*” atasözünden züğürt ya da fakirleşmiş erkeğin, güzelliği olmayan veya kaybolan kadının değerinin olmadığı ortaya çıkar.

Ama görünebilen güzelliklerin başka, hem konuşma tarzı hem konuşma konusu ve konuşmacının zekası önem taşımaktadır. Güzellik, bakan göze zevk verir, onun dış görünüşü geçici olduğu için iç görünüşünü fark etmek gerekir. Çünkü insan yaşlandıkça güzelliğini kaybetse bile kendi karakteri, alışkanlıkları ve huyunu kaybedemez. Bu dünya fanidir, zamanla geçmeyen ve değişmeyen tek olan insanın özünü yapan onun kişiliği ve huyudur.

VI. Gerçek güzellik – sevgi ve birlik

1. Ağaç yaprağıyla gürler (güzeldir). – İnsan önemli işleri akrabası, yakınları, yandaşlarından güç alarak daha kolay yapar.
2. Kuzguna yavrusu şahin (Anka, güzel) görünür. – Herkesin kendi yarattığı şey çirkin de olsa gözüne güzel görünür.
3. Gönül kimi severse güzel odur. – Güzellik anlayışı kişiden kişiye değişir.
4. Çirkin ile bal yeme, güzel ile taş taşı. – İnsan yakınında olan kimselerle hayatta mutlu olmak ister. En sevdiği çirkin ise onunla mutlu olmak mümkün değildir; birlikte iki

lokma yemek bile yenilmez. Güzel ise en ağır koşullarda bile yaşamak insana dokunmaz.

5. Güzeli kızken görme, beşik ardında gör. – Kızken güzel olanın, doğum yaptıktan sonra güzelliği kalır mı, belli olmaz.

Güzelliğin başka bir anlamı da vardır; o da bir aile ve birliktir. Her çocuk annesinin gözünde güzeldir. Bir ailenin fertleri anlaşarak yaşarsa yapamayacağı iş, yenemeyeceği güç olmaz. İlk atasözüne göre güzelin güzelliği sevgiden, yardımlaşmadan ve anlaşmadan kaynaklanır. Gerçek güzelliğin dış görünüşü ile alakası pek yoktur. Çünkü güzellik diğerlerinin kalbinde, aklında oluşan bir beğeni ve hoşnutluktur. İnsan birini severse mutlaka onun eskiklerini kabul eder ve onları bile sever.

Ama insan sadece insandır. Ne kadar ideallerine göre yaşamaya çalışırsa çalışsın, insan gözüyle herşeye bakar. Dördüncü atasözünün anlamı tam zıt bir düşünce gösterir: “Çirkin ile bal yeme, güzel ile taş taşı.” Burada dış güzelliğinden daha üstün bir şey olmadığını iddiasını öne sürer.

İnsanları birleştiren, dış görüntülerini fark ettirmeyen sevgi başka bir atasözünde bulunmaktadır: “İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.” Çünkü insan güzelliğe aşık olabilir, ama gerçek sevgi sevdiği kişinin diğer özelliklerine bağlıdır. Çirkinleşme, güzelliğini yitirme zamanla gelen bir olay, ama yukarıdaki incelenmiş atasözlerine göre karakter ve huy, dış görünüşten ve görüntüsünden daha önemli olmalıdır.

VII. Güzellik ile ilgili inanışlar ve nasihatler

1. Yüzü güzel olanın huyu (da) güzel olur. – İnsanın yüzü, içinin aynasıdır, güler yüz hoşgörülü, iyi niyetli, uyuşma eğilimli, temiz yürekli kişilerde bulunur; içinde kötülük bulunan kişinin duyguları da yüzüne vurur, kendisini çirkinleştirir.
2. Güzele bakanın göze faydası var. – Güzel seyretmekle göz zevki tatmin olur; böylece estetik zevkimiz gelişir ve olgunlaşır.
3. Güzele bakmak sevaptır. – Güzele bakarken Tanrı'nın neler yarattığını düşünür ve büyüklüğünü anlarız.
4. Rağbet güzel ile zenginedir. – Güzellerle zenginler her zaman itibarlıdır.
5. Güzele bakan göze yasak olmaz. – Ortada görünen veya salınan güzele herkes bakar, kimse engel olamaz.
6. Güzellerde gönül kalır, bedestende donu kalır. – Güzel peşinde koşan bazı sıkıntıları göze almalı. Bu sıkıntılar iş hayatına kadar uzanır ve itibari zedelenebilir.
7. Zorla güzellik olmaz. – 1) kişiye, beğenmediği şey zorla beğendirilemez; 2) bir iş insana zor kullanılarak yaptırılamaz.

Türk atasözlerinde güzellik ile ilgili inanışlar birkaç konuya değinir. Birincisi: insanın dış ve iç görünüşünün aynı olmasıdır. Yani güzel olanın güzel karakterine ve kişiliğine sahip olması düşüncesidir. İkincisi; insanın güzele bakmasının iki farklı faydası vardır. Çünkü güzel ile çevreleyen düşünce, zevkleri ve estetik duygusu gelişir. Diğer tarafta Tanrı'nın güzel yarattıklarına bakarken biri kendini sadece hatalı insan olduğunu, Yaradan'ın gücünü ve mükemmeli düşünür.

Güzel olma hali, insanın elinde değildir. Herkes olduğu gibidir, ama hayatı hem kolaylaştıran hem zorlaştıran güzelliğin iyi tarafından biri şöyledir: güzel olanın istediklerini daha kolay kazanabilmesidir. Bu noktada da güzelliğin maddi boyutuna da dikkat etmek lazım. “Rağbet güzel ile zenginedir.” atasözünde güzellik anlamı ile zenginlik anlamı aynı

değerdedir. Çünkü insan ikisine de eğilimlidir. Ortada görüne herkeş bakar. Güzel ise ortada görünmeyi çok sever. Yukarıdaki atasözlerine göre böyle bir davranış iyi bir tepki uyandırmaz. İşte bu yüzden güzeli iyice korumak lazım.

Kusursuz güzel olmaz, ama güzeli seven onun kusurlarını kabul eder, sevgiden kaynaklanan zorlukları ve engelleri göz önüne alıp kendini ve sevdiğini korumaya çalışır, “*güülü seven dikenine katlanır*” gibi.

Son sıralanan atasözü gerçek güzellikten bahsetmez. Daha çok zorlama ile ilgilidir. Renklerden ve zevklerinden tartışılmadığını anlatan atasözü, herkesin kendi zevki, beğenişi ve sevdiğinin olduğunu anlatır. Onlar da birinin kişiliğinden ve karakterinden kaynaklanır. İnsan karakteri ve huyu değiştirilmesi nasıl imkansızsa, onun zevklerini değiştirmeye kalkmak da boşuna bir uğraşmadır. İnsan bir şeyi beğenmezse, zorlaştıkça de beğenmez. Biri bir şey yapmak istemiyorsa, işi gönüllü olarak yapmazsa, zorlandığı zaman bu işi iyi bir şekilde yapamaz. O zaman kimse memnun olmaz, ne iş veren, ne işçi, ne de işin sonuçlarının alıcısı.

Güzellik ile ilgili atasözlerinde, güzellik kavramına bağlı inanışlara göre dış görünüş iç görünüşünün aynasıdır. Güzel olanın karakterinin de güzel olması düşüncesi vardır. Ama araştırılan bir atasözünde güzel olma ve güzel huylu olma arasındaki farkın ortaya çıkması sebebi neler olabilir? Belki bütün atasözlerinden sadece şöyle bir nasihat hatırlamak gerekir: dış görünüş geçicidir, iç görünüş değişmez.

Çirkinlik, güzelliğin karşıtı olarak, insana zarar vermez, çünkü iyi bakım, giyim ile kapatabilir. Buna inanırsak kimse çirkin değildir. Birinin yüzü çirkinse demek ki karakteri de çirkindir. Yüzünün çirkinliği kapatılabilir mi acaba? İnsanlar farklıdır. Herkesin farklı zevkleri olduğu için tek kesin şey gönül kimi severse güzel olur; en önemli olan gönül güzelliği ve huzurudur.

KAYNAKÇA

AKBAŞ, Ömer, Yunus Emre'nin Hoşgörüsü. Erişim: 23.02.2017
<http://img.eba.gov.tr/706/258/b3d/01c/481/684/bd0/909/b1d/b5d/0bc/91e/bf2/910/007/706258b3d01c481684bd0909b1db5d0bc91ebf2910007.pdf?name=Yunus%20Emre'nin%20HO%C5%9EG%C3%96R%C3%9CS%C3%9C.pdf>

AKSOY, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*, II, İstanbul, İnkılâp Kitapevi Yayın

DOĞAN, Aksan (1978). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları: 217

DOĞAN, Aksan (2009). *Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, TDK

HENGİRMEN, Mehmet (1998). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara.

YURTBAŞI, Metin (1993). *A Dictionary of Turkish Proverbs*, Ankara, Turkish Daily News.

PARLATIR, İsmail (2007). *Atasözleri*, Ankara, Yargı Yayınevi.

TDK web sayfası, Erişim: <http://www.tdk.gov.tr> 15.02.2017.

<http://kadirbekci53.blogspot.com/2015/02/nergis-zambagi-amarillis.html> Erişim: 15.02.2015.

<http://www.bitkilerindunyasi.com/amaryllis-coban-ciç-egi.html> Erişim: 15.02.2017.

<https://blog.ciç-eksepeti.com/amaryllisdiger-adiyla-güzelhatun-ciç-egi/> Erişim: 15.02.2017.

JOURNAL OF AWARENESS

<https://www.google.pl/search?q=Nergis+zamba%C4%9F%C4%B1&client=firefox-b&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjO7YetprHTAhWKDsAKHdpgDsMQ7AkIMQ&biw=1266&bih=71419.04.2017>.